

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-118>

Вус Віктор Ілларіонович,

кандидат психологічних наук, доцент,

старший науковий співробітник

лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-1042-5323

viktorvus@ukr.net

**ФІЛЬМАНАЛІЗ У РОБОТІ ПСИХОЛОГА В ЧАСИ ВІЙНИ:
рецензія на практичний посібник Юлії Чаплінської
«Фільманаліз у роботі психолога»**

Чаплінська Юлія. Фільманаліз у роботі психолога: практичний посібник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 96 с.

Хто з нас, хоча б на мить, не поринав в обійми кінематографа, щоб дістати задоволення, зняти психологічне напруження, відпочити. Навіть завзяті трудоголіки вдаються до використання «чарівної палички» кіно. У складних, стресових ситуаціях кіно перетворюється на швидкий і доступний засіб порятунку власної психіки від перевантажень. Під час війни, коли більшість людей вважає, що «розслабитися неможливо / варто працювати», а час від часу все ж таки відчуває, що варто «розслабитися / бо неможливо працювати», постає проблема контрольованого відволікання, хоча б на короткий час, від жахливих травм війни та пов'язаних з ними емоційних переживань. І це подекуди можна зробити тільки за допомогою старого доброго кіно. Коли театр, філармонія фізично недоступні, а книги вимагають зосередженості і певних інтелектуальних зусиль, поринання у світ уже готових яскравих кінематографічних образів стає тим психоемоційним ресурсом, який допомагає пережити складні часи війни. Водночас такий ресурс може стати і засобом власне психотерапевтичної допомоги для людей, знесилених стресом, втратами, переїздами, жахливими сценами смерті, насильства, терору, фрустро-

ваних у базових потребах, які часто не в змозі дістатися психолога, а іноді навіть і подумати про отримання психологічної допомоги.

Для фахівців з ментального здоров'я фільманаліз відкриває додаткові можливості в роботі з клієнтами, травмованими подіями війни. Цей арттерапевтичний засіб може стати доречним, ситуативно обґрунтованим і ненав'язливим прийомом обговорення важких, суперечливих, болісних переживань людей під час війни. Засоби арттерапії загалом і фільманаліз зокрема допомагають обійти психологічні механізми захисту, подолати внутрішній спротив людини на отримання психологічної допомоги. Повсякденно-канонічні для українців фрази «ми тримаємося», «ми справляємося», «психолога не треба, ситуація під контролем», які свідчать про блокування емоцій, можуть бути катарсично виявлені під час перегляду фільму. Отже, з огляду на актуальну ситуацію російсько-української війни практичний посібник Ю. Чаплінської «Фільманаліз у роботі психолога» (Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020) є вкрай актуальним і помічним у практичній діяльності психолога. Водночас нові виклики, породжені війною, окреслюють перспективи розширення викладених у ньому методик роботи.

У сучасній психологічній практиці означилася тенденція використання різноманіття аудіовізуальних текстів з навчальною, корекційною та розвивальною метою, тому цей посібник видається нам особливо цінним і важливим. У посібнику представлено комплекс методик і технік, а також універсальних схем роботи з кінематографічним матеріалом, які можна використовувати в психологічній чи психотерапевтичній роботі. Вони так само не втрачають своєї практичної значущості, коли йдеться про складання шкільних та інших освітніх програм, програм навчання персоналу, бізнес-тренінгів тощо.

Важливою перевагою фільманалізу є можливість застосування його як в індивідуальній, так і груповій роботі. Використання кінематографічних матеріалів дає змогу стимулювати групові ресурси взаємодії для повнішого розкриття потенціалу малої групи, забезпечення більшої відкритості і чутливості особистості до психологічної допомоги. Ці переваги фільманалізу повною мірою розкрито в посібнику, що додатково зумовлює його практичну цінність.

Посібник складається зі вступу, двох частин і контрольних запитань для перевірки знань. Варто відмітити досить велику кількість іноземних джерел у списку літератури, що свідчить про ґрунтовний підхід до аналізу заявленої авторкою проблематики. Усі розділи посібника мають виключно прикладний зміст, чітко й доступно описують різні підходи до використання фільманалізу. Авторка представила на розсуд аудиторії вісім особисто нею розроблених варіантів

фільманалітичної роботи. Особливо цікавим і новаторським видається запропонований Ю. Чаплінською підхід до проведення опису фільму або відеофрагмента для забезпечення належної глибини та всебічності аналізу продукту в чотирьох площинах: символіко-міфологічній, особистісній, соціальній і творчій. Описано інноваційні підходи до проведення методики медіаклубних занять у форматах «гейміфікованого медіаклубу» і «квестмедіаклубу». Також деталізовано й сумлінно авторка описала розроблені нею методики з використанням різноманітних медіазасобів і фільманалітичних прийомів, які можуть бути використані в психотерапевтичній роботі.

Практичний посібник Ю. Чаплінської «Фільманаліз у роботі психолога», без сумніву, є інноваційним і прикладним, а тому стане в пригоді психологам, психотерапевтам, викладачам закладів вищої освіти, науковцям-психологам, студентам, медіапедагогам, шкільним психологам, бізнес-тренерам. Разом з тим вважаємо за потрібне розширити матеріал посібника додатковими кейсами роботи медіапсихологів і психотерапевтів з травмами війни у населення з використанням фільманалізу, а також кейсами із застосуванням художніх і документальних кінотворів як психоедукаційних засобів.

Вважаємо за потрібне окремо зупинитися на використанні першоджерел, на які посилається Ю. Чаплінська і які можуть бути використані читачами посібника для поглиблення знань про фільманаліз. З огляду на ті національно-ідентифікаційні процеси, які розгорталися в українській масовій свідомості після повномасштабного вторгнення росіян у 2022 році, а також на процеси відмежування, відокремлення українського культурного (і ширше – гуманітарного) простору від простору країни-агресора з його ухилом у бік імперської, пострадянської семантики, етики та естетики, бажано вилучити зі списку джерел твори російських (радянських) авторів, замінити їх на сучасні публікації, які містять інноваційні досягнення вітчизняної та світової психології. Також рекомендується концептуально посилити політико-психологічний компонент фільманалітичної роботи психолога. Зокрема, у фільмі «Тарас Бульба» (2008) режисера Володимира Бортка, відомого своєю відверто україноненавистницькою позицією, історичні події представлено у викривленому і тенденційному ключі. Фільм значною мірою дискредитує українську національну ідею, тому його можна розглядати як стимульний матеріал не лише для аналізу внутрішніх конфліктів головних героїв (як-от конфлікт між коханням до жінки і любов'ю до Батьківщини), а і для викриття маніпулятивних стратегій та ідеологічних диверсій авторитарного режиму, шляхів проникнення актуального політичного порядку денного в простір історичного жанру кіномистецтва, зокрема

конфліктної ситуації між росіянами і українцями станом на 2008 рік. Цей фільм варто розглядати як складник інформаційної війни кремлівського режиму проти України через приниження, заперечення чи висміювання її історичної та культурної спадщини. Ця війна, безперечно, почала набирати обертів уже тоді і згодом переросла в гібридну, а у 2022 році – у повномасштабну війну, яка, зокрема, є війною і за історичну пам'ять. Фільманаліз може стати тим додатковим діагностичним інструментом аналізу і прогнозування суспільно-політичних подій, що дає змогу підвищити точність аналітичної і прогностичної діяльності.

Посібник Ю. Чаплінської «Фільманаліз у роботі психолога» є, безумовно, актуальним і потрібним, оскільки містить покрокові алгоритми роботи психолога з використанням фільманалізу для розв'язання широкого спектру проблем особистості і суспільства. Арттерапевтичний підхід до запитів у роботі психолога, частиною якого є фільманаліз, належить вважати продуктивним та універсальним для різних ситуацій. Водночас зазначимо, що оновлення змісту посібника відповідно до викликів війни та повоєнного відновлення України значно підвищило б його практичну і методичну цінність.